พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ :
ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, รักษาการผู้อำนวยการสถาบันภาษา

ความนำ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)[1] ได้ตั้งข้อสังเกตว่า "ประเด็นที่การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาขยายตัวออกไปในหลายประเทศ จึงทำให้ชาวพุทธทั่วโลกได้หันมาสนใจและศึกษาพระพุทธศาสนา จึงเป็นโอกาสสำคัญที่เราจะได้มองไปข้างหน้าว่า เราจะก้าวต่อไปในทิศทางไหน และจะกำหนดแนวทางการศึกษาพระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างไร จึงจะสมสมัย และสอดรับกับความต้องการของกลุ่มคนเหล่านั้น"[2]

ในขณะเดียวกัน ตัวแปรภายในที่มุ่งเน้นให้มหาวิทยาลัยได้ตระหนักรู้ถึงอัตลักษณ์ (Identity) ตัวเองว่า "เมื่อประมวลจากพระราชปณิธานของสมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ ผู้ทรงสถาปนาให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง ซึ่งพระไตรปิฎก หมายถึง พระพุทธศาสนา และวิชาชั้นสูง หมายถึงศาสตร์สมัยใหม่ที่ศึกษากันในระดับอุดมศึกษา จึงทำให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดสถานะของตัวเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ภายใต้วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยว่า จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม"[3]

ตัวแปรทั้งภายใน และภายนอกดังกล่าว จึงทำให้มหาวิทยาลัยได้กำหนดจุดยืน (Positioning) ของตัวเองโดยการจัดให้มีการศึกษาในระดับปริญญาโทใน รายวิชา "พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่" และการศึกษาระดับปริญญาเอกในวิชา "พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่" ทั้งสองวิชาได้กำหนดให้ใช้ภาษาอังกฤษว่า "Buddhism and Modern Sciences" ซึ่งทั้งสองวิชานั้นได้กำหนดขอบเขตการศึกษาเอาไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า "ศึกษาและสัมมนาในประเด็น

---

[1] ปัจจุบันเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏที่ "พระพรหมบัณฑิต"

[2] พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

[3] อ้างแล้ว, หน้า ๓๕.

06. □□□□

พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ โดยศึกษา**แบบบูรณาการ หรือแบบสหวิทยาการ** ให้ครอบคลุมทั้งด้าน**วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์** โดยให้ผู้เรียนรู้ได้ประยุกต์วิทยาการสมัยใหม่มาอธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์และตอบปัญหาทางวิทยาการ และสังคมสมัยใหม่"[4]

คำถามมีว่า จากนโนบายในการจัดการศึกษาจนนำไปสู่การศึกษาและพัฒนารายวิชาเพื่อบังคับให้มีการศึกษาและเรียนรู้ให้สอดรับกับวิสัยทัศน์ขอมหาวิทยาลัยนั้น คณาจารย์และนิสิตควรจะมีท่าทีต่อการศึกษาและพัฒนาโดยใช้วิชาดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้อย่างไร ? เพราะจากประสบการณ์ในการบรรยายวิชานี้ทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอกมากว่า ๑๐ ปี คณาจารย์และนิสิตจำนวนมาก ขาดความเข้าใจต่อแนวทางในการศึกษา และวิจัยประเด็นพระพุทธ-ศาสนากับวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งในแง่ของการเรียนรู้ในรายวิชา และการทำวิทยานิพนธ์เพื่อจบการศึกษา ฉะนั้น บทความเรื่องนี้ จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะสร้างตัวแบบที่ว่าด้วยการศึกษาและวิจัยภายใต้กรอบของคำว่า "พุทธบูรณาการ" และ "พุทธสหวิทยาการ" ซึ่งการสร้างตัวแบบพุทธบูรณาการนั้น ผู้เขียนจะถอดบทเรียนจากหนังสือเรื่อง "วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่" ของพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในขณะที่ตัวแบบพุทธสหวิทยาการนั้น ผู้เขียนได้สร้างขึ้นมาจากการถอดองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาจากวิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ

ความหมายและขอบเขตของวิทยาการสมัยใหม่

วิทยาการ (Sciences) หมายถึง ความรู้แขนงต่างๆ เช่น ปัจจุบันวิทยาการต่างๆ ก้าวหน้าไปมาก, บางทีใช้ว่า ศิลปะวิทยาการ[5] ซึ่งคำนี้มีนัยที่สอดรับกับคำว่า "ศาสตร์" ที่หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และกฎที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งหมายถึง ระบบวิชาความรู้, มักใช้ประกอบหลังคำอื่น เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มนุษยศาสตร์[6] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

---

[4] **คู่มือการศึกษาหลักสูตรระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (หลักสูตรปรับปรุง ๒๕๕๑) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๕๔.

[5] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒** (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗๕.

[6] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๐๐

06. □□□□

ได้อธิบายความหมายเอาไว้ค่อนข้างจะรับกันในบางประเด็นว่า "ศาสตร์ หมายถึง "ระบบการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และระบบวิชาความรู้ที่ได้จากวิธีการเช่นนั้น (A system of acquiring knowledge based on scientific method) นั่นคือ ศาสตร์จะต้องมีวิธีการแสวงหาความรู้ ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ และได้องค์ความรู้มาจากวิธีการนั้น[7]

ถึงกระนั้น นักวิชาการต่างประเทศบางท่านให้ความหมายว่า "ศาสตร์ (Science) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และกฎที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงสาขาวิชา หรือสาขาความรู้ต่างๆ หรือเป็นกระบวนการที่เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้" ศาสตร์ หรือสาขาวิชาความรู้ต่างๆ นั้น อาจแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) ที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ ในธรรมชาติเพื่อให้เกิดความรู้ และศาสตร์ประยุกต์ (Applied Science) ที่ศึกษาปรากฏการณ์ในธรรมชาติเช่นเดียวกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาตอบสนองความต้องการและประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น วิทยาการ หรือ "ศาสตร์" (Science) มีความหมายโดยแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ คือ

(๑) หมายถึงข้อเท็จจริง หรือกฎที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ

(๒) หมายถึง สาขาวิชา หรือสาขาความรู้ต่างๆ เช่น เคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา เกษตรศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์

(๓) หมายถึง กระบวนการ และกิจกรรมที่ทำให้ได้ความรู้ที่สามารถทดสอบได้[8]

และเมื่อกล่าวถึงศาสตร์ต่างๆ ในความหมายที่ ๒ นั้น มีนัยที่สอดรับกับศาสตร์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้เคยศึกษาเมื่อครั้งที่พระองค์เป็นดำรงสถานะเป็นสิทธัตถะกุมาร กล่าวคือ ไตรเพทศาสตร์ สรีรศาสตร์ สังขยาศาสตร์ (คณิตศาสตร์) สมาธิศาสตร์ นิสิตศาสตร์ วิเสสิกศาสตร์ (วิชาจัดการ) โชติยศาสตร์ (ทำนายเหตุการณ์ทั่วไป) คันธัพพศาสตร์ (ฟ้อนรำและดนตรี) ติกิจฉศาสตร์ (แพทย์ศาสตร์) ปุรณศาสตร์ (โบราณคดี) ศาสนศาสตร์ โหราศาสตร์ มายาศาสตร์ เหตุศาสตร์ วันตุศาสตร์ (วิชาคิด) ยุทธศาสตร์ (วิชารบ) ฉันทศาสตร์ และลักษณะศาสตร์ (วิชาดูลักษณะคน)

---

[7] พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

[8] รัตนะ บัวสนธ์, **ปรัชญาวิจัย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔.

กรอบในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นไปที่แง่มุมของคำว่าวิทยาการ หรือศาสตร์ที่สอดรับกับของราชบัณฑิตยสถาน และทอมดิเก และแบรดฮาร์ทที่มุ่งเน้นสาขาวิชา และตัวความรู้ วิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Sciences) เช่น สังคมศาสตร์ (Social Science) รัฐศาสตร์ (Political Science) เศรษฐศาสตร์ (Economical Science) ซึ่งสาขาต่างๆ เหล่านั้น จะอยู่ภายใต้ศาสตร์หลักทั้ง ๓ มิติ คือ **วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์**

คุณค่าและความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่

เมื่ออธิบายตามกรอบของ "ปฏิจจสมุปบาท" ซึ่งย้ำเน้นถึงการอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง จึงสามารถดำรงอยู่รอดได้อย่างมีศักยภาพ และเอื้อต่อการสร้างคุณค่าและชีวิตและสรรพสิ่งนั้น วิทยาการสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยวิทยาการสมัยใหม่มาเป็นฐานในการอธิบาย และเป็นสื่อในการนำเสนอให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิถีชีวิตมากยิ่งขึ้น ดังที่ไอน์สไตน์ย้ำว่า ""วิทยาศาสตร์ที่ไม่มีศาสนาย่อมพิกลพิการ ส่วนศาสนาที่ไม่มีวิทยาศาสตร์"[9] วิทยาการสมัยใหม่มีจุดเน้นสำคัญในการแสวงหาความจริง อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์ฉลาดที่จะเอาตัวเองให้รอด ดังนั้น วิทยาการสมัยใหม่นอกเหนือจากการแสวงหาความจริงแล้ว ยังนำไปสู่การใช้ความรู้เพื่อแสวงหาโลกธรรม และนำความรู้ไปเป็นเครื่องมือเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตัวเอง ในขณะที่พระพุทธศาสนามีจุดเด่นที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ว่าอะไรควร หรือไม่ควร โดยมีจุดเน้นเพื่อสร้างฉลาดด้านจิตใจเพื่อพัฒนาชีวิตตัวเอง บุคคลอื่น และสิ่งอื่นในสังคมรู้ ตื่น และเบิกบานมากยิ่งขึ้น ฐานคิดสำคัญของศาสนาคือ ศีลธรรม ด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงคุณค่าและความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่แล้ว จะพบว่ามีแง่มุมที่น่าสนใจในมิติดังต่อไปนี้

(๑) **ร่วมมือขยายขอบฟ้าแห่งความรู้** ในขณะที่มนุษย์ และสังคมเผชิญหน้าประเด็นปัญหาทางวิชาการ หรือวิกฤติการณ์ต่างๆ วิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ มิสามารถที่จะผลักให้เป็นภาระของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งรับมือ หรือตอบโจทย์แต่เพียงลำพัง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่สาขาต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมคิดค้น และออกแบบเครื่องมือโดยการบูรณาการและสร้างชุดความรู้ หรือเครื่องมือแบบสหวิทยาการ เพื่อนำจุดเด่นของวิทยาการต่างๆ มาเป็นฐานรองรับ โดยการสร้างแบบจำลอง อธิบายและตีความให้สอดรับกับประเด็นปัญหา และวิกฤติการณ์ต่างๆ บนสถานการณ์ที่เป็นจริง และเอื้อต่อสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

[9] อ้างใน พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๘.

06. □□□□

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่สามารถร่วมมือกันเพื่อสร้างความรู้ที่มีการนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole)[10] โดยการนำแนวคิดและเนื้อหาจากสาขาวิชามาบูรณาการโดยไม่เน้นการเรียงลำดับเนื้อหา แต่เน้นการเชื่อมโยงเนื้อหา[11] จุดเด่นในประเด็นนี้คือการทำงานร่วมกับในเชิงบูรณาการแบบสหวิทยาการอยู่ที่การเชื่อมโยงสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันอันเป็นการทำงานร่วมกันแบบส่วนรวม (Holistic Approach) ซึ่งเราสามารถประเมินได้จากการเปิดพื้นที่ของการค้นพบในวิทยาการ และศาสตร์การเรียนรู้ใหม่ ๆ เช่น พุทธเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธ สังคมวิทยาเชิงพุทธศาสนา และพุทธสันติวิธี

(๒) **การเป็นสะพานเชื่อมสมานระหว่างกันและกัน** หากเป้าหมายของศาสนาอยู่ที่การปลดปล่อยมนุษย์ออกจากพันธนาการแห่งตัณหาอุปาทาน (Bondage of Egocentric cravings) มนุษย์มักจะมีความยึดมั่นในตัวเอง (อัตตวาทุปาทาน) และความคิดของตัวเอง (ทิฏฐุปาทาน) ว่าตัวเอง หรือความคิดของตัวเองสำคัญที่สุด จึงทำให้ไม่สามารถเรียนรู้ และเข้าใจผู้อื่นในสังคม แต่ในความเป็นจริงมนุษย์เปรียบประดุจเศษเสี้ยวธุลีดินในจักรวาล ไอนสไตน์มองว่าฐานสำคัญประการหนึ่งในการที่จะทำให้มนุษย์หลุดรอดจากพันธนาการ คือ การคิดแบบมีเหตุผล ซึ่งเขาได้พิสูจน์ทราบจากวิถีชีวิตการทำงานของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมองเห็นแนวทางในการที่จะใช้เหตุผลเป็นตัวแปรในการเชื่อมสมานมนุษย์ไปสู่การพัฒนาคุณค่าภายในตามหลักของศาสนา โดยเขาชี้ว่า[12] "ถ้าเป้าหมายหนึ่งของศาสนาอยู่ที่การปลดปล่อยมนุษยชาติให้เป็นอิสระมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้จากตัณหาและภยาคติที่มีรากฐานอยู่บนอัตตา การคิดแบบมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ สามารถช่วยศาสนาให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้อีกทางหนึ่ง" คุณค่าของการคิดแบบมีเหตุผลของวิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่หลักการที่ปรากฏในเกสปุตติสูตรที่มุ่งเน้นการใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์เหตุผลอย่างรอบด้านแล้วจึงตัดสินใจเชื่อ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระจากตัณหา มานะ และทิฐิ

(๓) **วิทยาการสมัยใหม่เสริมสร้างความฉลาด พระพุทธศาสนาหยิบยื่นความสงบ** วิทยาการสมัยใหม่พัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้มีความฉลาดในการแสวงหาความอยู่รอดทางร่างกาย

---

[10] พระธรรมโกศาจารย์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๙.

[11] L.R. Meeth, 'Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience," Change 10, 1978: 6-9.

[12] อ้างในพระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๓.

06. □□□□

แต่ไม่สามารถทำให้มนุษย์เกิดความสุขสงบทางจิตใจ กล่าวคือ มุ่งเน้นพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญในการแสวงหาสิ่งเสพเพื่อสนองตอบต่อความอยากรู้อยากเห็น และอยากมีอยากเป็นของตัวมนุษย์เอง แต่พระพุทธศาสนาจะทำให้มนุษย์เข้าใจความรู้สึก และความต้องการของตัวเองว่าไม่สามารถแสวงหาสิ่งต่างๆ มาปรนเปรอเพื่อสนองตอบต่อความอยากของตัวเองได้ดังที่ซาร์ตนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้อธิบายว่า "มนุษย์เป็นความปรารถนาที่ไร้ความสำราญ" (Man is a useful passion) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ "มนุษย์คือความขาดหาย ความบกพร่อง หรือช่องวาง" ซึ่งสอดรับกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นว่า "แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาย่อมไม่มี" การเข้าใจธรรมชาติของจิตใจในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้มนุษย์แสวงหาหาวัตถุ และสิ่งเสพในฐานะเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) มากยิ่งขึ้น มากกว่าการใช้กายของตัวเองไปมุ่งเน้นแสวงหาคุณค่าเทียมจากสิ่งเสพต่างๆ ที่เข้ามายั่วยวนและหลอกล่อจิตใจของมนุษย์

(๔) การเชื่อมประสานพลังแห่งศรัทธา กรุณาและปัญญา ในขณะที่จุดเด่นของวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มุ่งเน้นไปที่การแสวงหาปัญญาอันเกิดจากการพัฒนาความรู้ และแสวงหาความจริง แต่สิ่งที่ขาดหายไปคือวัฒนธรรมแห่งความเชื่อมั่นในการกระทำอันเกิดจากฐานของศีลธรรม จึงทำให้ปัญญาขาดมิติแห่งศรัทธาที่เชื่อมั่นอยู่ในคุณธรรมความดี จากตัวแปรดังกล่าวจึงทำให้พระพุทธ-ศาสนาได้เข้าไปปิดจุดอ่อนดังกล่าว จึงได้นำ "ศรัทธา" ไปเติมเต็มให้แก่ "ปัญญา" เพื่อให้พลังอันเกิดจากการคิดหาเหตุผลมีความนุ่มนวล (Soft Power) ปัญญาที่ขาดศรัทธาจะทำให้เป็นปัญญาที่ขาดความสุขุมลุ่มลึก บุ่มบ่าม และขาดความเฉลียวใจ และยั้งคิดอย่างรอบด้าน ในขณะเดียวกัน ปัญญาอันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้และคิดหาเหตุผลตามกรอบของวิทยาการสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์หรือมิติแห่งการรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ หากขาดมิติแห่งความกรุณาย่อมทำให้มนุษย์เอารัดเอาเปรียบ แก่งแย่ง และแข่งขันซึ่งกันและกัน มุ่งหวังความอยู่รอดของตัวเองโดยไม่ได้ใส่ใจต่อความสุขหรือความทุกข์ของเพื่อนร่วมโลก

(๕) วิทยาการสมัยใหม่เน้นศึกษาโลกภายนอก พระพุทธศาสนามุ่งศึกษาโลกภายใน พระพุทธเจ้าทรงศึกษาวิทยาการ หรือศาสตร์ต่าง ๆ ทั้ง ๑๘ ศาสตร์ แต่พบความจริงว่า ศาสตร์เหล่านั้นเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจโลกภายนอกได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งพระองค์ได้ทรงใช้ศาสตร์เหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก ถึงกระนั้น การเรียนรู้ศาสตร์ภายนอกเป็นประดุจคำถามปลายเปิด ที่ไม่สามารถแสวงหาจุดบรรจบ และสนองตอบต่อความอยู่รอด

06. □□□□

และความสว่างไสวทางจิตใจและปัญญา จึงทำให้พระองค์ตระหนักรู้ว่า การที่จะทำให้ชีวิตค้นพบจุดจบอย่างแท้จริงนั้น คือ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจโลกภายใน ซึ่งเครื่องมือที่พระองค์ทรงค้นพบคือ "ไตรสิกขา" กล่าวคือ ศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษา หรือ "สิกขา" ตามกรอบพระพุทธศาสนาเป็นการตระหนักรู้และเห็นความทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ด้วยจิตใจของตัวเอง ฉะนั้น ปริญญาที่พระองค์ได้รับมิใช่ปริญญาตามที่ชาวโลกยึดถือ หากแต่เป็นปริญญาคือความรู้รอบตามกรอบของอริยสัจ ๔ และมีโยนิโสมนสิการเป็นอาภรณ์ประดับสติปัญญาของผู้เรียน

(๖) **วิทยาการสมัยใหม่มุ่งความจริง พระพุทธศาสนามุ่งศีลธรรม** สัจธรรมที่มนุษย์แสวงหามี ๓ อย่าง คือ ความจริง (Truth) ความดี (Goodness) ความงาม (Beauty) และความสุข (Happiness) วิทยาการสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์มุ่งแสวงหาความจริง และพิสูจน์ความจริง ในขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นในการแสวงหาความดี ความงาม และความสุขให้แก่มนุษย์ในเชิงปัจเจก และสังคมโดยรวม ในขณะเดียวกัน หากมอง "ความจริง" ในมิติของวิทยาศาสตร์ และพระพุทธศาสนานั้น มีจุดร่วมที่สำคัญประการหนึ่งคือ "ความจริงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ" พระพุทธศาสนามีจุดยืนที่ชัดเจนว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะถือกำเนิดหรือไม่ก็ตาม ความจริงตามธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏและมีอยู่แล้ว พระองค์เป็นเพียงผู้เข้าถึงกฎเกณฑ์ธรรมชาติ และนำกฎเกณฑ์ดังกล่าวมานำเสนอแก่มนุษยชาติ

ในขณะที่วิทยาศาสตร์พยายามแสวงหาเครื่องมือเพื่อเข้าถึงความจริง และเปิดเผยความจริงตามกระบวนการและขั้นตอนของวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม จุดที่เป็นข้อกังวลซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบโจทย์ได้คือ วิทยาศาสตร์สนใจเฉพาะการค้นหาและเปิดเผยความจริง แต่ไม่ได้มุ่งแสวงหาความดี พระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มให้ศาสตร์หรือวิทยาการทั้งหลายสมบูรณ์ทั้งมิติภายนอก และมิติภายใน แสวงหาคุณค่าภายนอกและภายใน พัฒนาทั้งจิตภาพสมบูรณ์คู่กับการพัฒนาด้านกายภาพ ไอน์สไตน์เข้าใจถึงข้อกังวลในลักษณะเช่นนี้อย่างแจ่มชัด เขาจึงพยายามจะออกไปนำเสนอแนวทางเพื่อปิดช่องโหว่ดังกล่าวว่า "วิทยาศาสตร์ควรมุ่งแสวงหาและพิสูจน์ความจริง ส่วนศาสนาควรมุ่งแสวงหาความดี และศึกษาเรื่องศีลธรรม[13] การนำเสนอเช่นนี้ดูประหนึ่งจะมุ่งหวังที่จะเสนอว่าพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ หรือวิทยาการต่าง ๆ ควรนำเสนอจุดเด่นที่มี

[13] พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๑.

06. □□□□

คุณค่าของตัวเองแก่มนุษย์และสังคม โดยข้ามพรมแดนไปผูกขาดความจริง หรือปิดช่องทางมิให้ศาสตร์อื่น ๆ ได้ทำหน้าที่ของตัวเองอย่างเต็มศักยภาพ

จากแนวทางดังกล่าว นับว่าเป็นการมอบหมายภาระหน้าที่ทางด้านศีลธรรมให้แก่ศาสนา หรือพระพุทธศาสนา เพื่อให้ศาสนาได้เข้ามาช่วยวางกรอบ และกำกับมิให้ศาสตร์ต่าง ๆ ได้ดำเนินการพัฒนามนุษย์ไปในทิศทางของตัวเอง โดยมิได้สนใจที่จะนำศาสตร์อื่น ๆ มาร่วมบูรณาการแบบสหวิทยาการ เพื่อให้องค์ความรู้ หรือชุดความรู้ และกิจกรรมมีความหลากหลาย และเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ และสังคมให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามและความสุขได้อย่างมีภูมิคุ้มกันและยั่งยืนต่อไป

(๗) ความอยู่รอดระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ การที่พระพุทธศาสนาซึ่งมาจากองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ พระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนสถาน จะสามารถดำรงสถานะในฐานะเป็นที่พึ่งตามกรอบของพระรัตนตรัย คือ "พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์" ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง จะต้องพัฒนาประยุกต์ธรรมให้ร่วมสมัย และสอดรับกับความต้องการมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา และตีความหลักธรรมให้เอื้อต่อการตอบคำถามทางวิชาการที่ไปสัมพันธ์กับวิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ เข้ามาท้าทายต่อพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมโกศาจารย์[14] ได้เสนอว่า "ธรรมะเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมของชีวิต ธรรมะจึงไม่ใช่เรื่องไกลตัวแต่อย่างใด ผู้ที่นำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสม่ำเสมอย่อมจะเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ประโยชน์นั่นแหละจะรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป และประโยชน์นั่นแหละจะรักษาวิชาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่หลักสูตรการศึกษาของประเทศไทยตลอดกาล"

จะเห็นว่า คำตอบที่วิทยาการ หรือศาสตร์ต่าง ๆ รวมไปถึงกลุ่มคนที่ได้ศึกษาและปฏิบัติตามกรอบพระพุทธศาสนาอย่างสอดรับกับวิถีชีวิต และนำไปสู่การอธิบายได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลในเชิงวิทยาศาสตร์ อีกทั้งสัมพันธ์กับวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ย่อมก่อให้เกิดคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กร อีกทั้งจะทำให้พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นวิถีชีวิต และลมหายใจของสังคมในมิติต่างๆ มากยิ่งขึ้น และเมื่อนั้น สังคมจึงจะสามารถตอบได้ว่า "เพราะเหตุใด? สังคมจึงจำเป็นต้องมีพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน สังคม การเมือง ประเทศชาติ และสังคมโลกต่อไป"

---

[14] อ้างแล้ว, หน้า ๓๒.

06. □□□□

ในขณะที่วิทยาการสมัยใหม่ไม่สามารถที่จะหลีกหนีการตั้งคำถามต่อกลุ่มคนในสังคมเช่นเดียวกัน วิทยาศาสตร์ หรือวิทยาการอื่น ๆ ที่ไม่ยอมรับคุณค่าทางพระพุทธศาสนาจะทำให้ละเลยมิติทางศีลธรรมนำผู้ศึกษาและเรียนรู้ไปสู่การเอารัดเอาเปรียบและหากลยุทธ์ในการทำลายซึ่งกันและกัน และการมุ่งสนใจเฉพาะประเด็นเรื่องการพัฒนาปัญญาที่ขาดมิติของความเมตตาและกรุณาที่มนุษย์ควรแสดงออกซึ่งความเคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน ประเด็นนี้พระธรรมโกศาจารย์ได้ย้ำว่า "ถ้าวิทยาศาสตร์ละทิ้งศาสนาก็จะขาดศีลธรรม เมื่อขาดศีลธรรมก็เท่ากับขาดทิศทาง วิทยาศาสตร์หรือศาสตร์อื่นๆที่ขาดทิศทางย่อมจะจับจดและไปไม่ถึงจุดหมายปลายทางเช่นเดียวกับคนง่อยเปลี้ยเสียขาที่ไปไหนไม่ได้ไกล ส่วนศาสนาที่ไม่สนใจความจริงทางวิทยาศาสตร์ก็เหมือนคนตาบอด เพราะจะมีศรัทธามืดบอดต่ออำนาจเหนือธรรม และหลงงมงายอยู่ในไสยศาสตร์"[15]

พุทธบูรณาการ: วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่

คำว่า "บูรณาการ" เป็นศัพท์บัญญัติทางการศึกษา เดิมใช้ คำว่า "บูรณาการรวมหน่วย" เป็นคำบัญญัติให้ตรงกับ คำว่า "Integration" ในภาษาอังกฤษ หมายความว่า การรวมหน่วยที่แยก ๆ กัน เข้าเป็นหน่วยเดียวกัน เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการรวมหน่วย[16] ปัจจุบันใช้เพียงคำว่า "บูรณาการ" หมายความว่า การประสานเนื้อหา หลักการ กิจกรรม การฝึก ฯลฯ เข้าเป็นหน่วยเดียวกัน เช่น การสอนภาษาแบบบูรณาการ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ด้านทักษะต่างๆ ทั้งฟัง พูด อ่าน เขียน ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในวิชาเดียวกัน ไม่แยกออกจากกันเป็นหลายวิชาดังแต่ก่อน[17]

ในขณะที่**พระธรรมโกศาจารย์** (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)[18] ให้คำนิยามคำว่า "บูรณาการ" (Integration) ค่อนข้างจะสอดรับกับราชบัณฑิตยสถานว่า "หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole) โดยท่านได้ยกประเด็นพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์มาอธิบายเพิ่มเติมว่า "ถ้าศรัทธาในพระพุทธศาสนากับปัญญาในทางวิทยาศาสตร์เป็นไปในทางเดียวกัน

---

[15] อ้างแล้ว, หน้า ๔๘.

[16] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒** (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓๔.

[17] กาญจนา นาคสกุล, **คลังความรู้** ใน www.royin.go.th2th/knowledge/detail.pnp?ID=56 เข้าถึงเมื่อ ๔ มีนาคม ๒๕๕๗.

[18] พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๙.

06. □□□□

คือส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ องค์รวมนี่แหละคือบูรณาการ และเนื่องจากวิทยาศาสตร์ครอบคลุมไปถึงศาสตร์สมัยใหม่ ที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์สร้างระบบความรู้ขึ้นมา เช่น ครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เราจึงสามารถบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ด้วย

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ท่านได้ยืนยันว่า "พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาแห่งการบูรณาการที่มีคำสอนครอบคลุมทั้งกฎธรรมชาติฝ่ายรูปธรรม และนามธรรม กฎทุกกฎรวมกันอยู่ภายใต้กฎธรรมนิยาม" และจากตัวแปรดังกล่าวนี้ จึงทำให้ปรัชญาการศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตรสมัยใหม่ช่วยทำให้คนเรามีดวงตา ๒ ข้างบริบูรณ์ ดวงตาข้างหนึ่งคือ พระพุทธศาสนา ดวงตาอีกข้างคือศาสตร์สมัยใหม่ ใครที่ไม่รู้ทั้งพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เปรียบได้กับคนตาบอด (อันธจักขุ) ใครที่รู้แต่ศาสตร์สมัยใหม่อย่างเดียว จัดเป็นคนตาเดียว (เอกจักขุ) ส่วนใครที่รู้ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ จัดเป็นคนสองตา (ทวิจักขุ) นั่นคือมีความรู้แบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

ถึงกระนั้น ท่านได้พยายามที่จะแยกแยะประเด็นที่เป็นปัญหาระหว่างการบูรณาการกับการเปรียบเทียบว่า "การศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่การเปรียบเทียบ เพราะการศึกษาเปรียบเทียบเป็นเพียงวางสิ่งที่เราศึกษาไว้คู่ขนานโดยที่ไม่มีวันบรรจบกัน เช่น เราศึกษาศาสนาเปรียบเทียบโดยไม่คิดรวมศาสนาที่เราศึกษาเข้าด้วยกันแต่อย่างใด แต่การศึกษาแบบบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่เราศึกษามาปรับแต่งผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ จึงต้องมีการปรับองค์ความรู้ทั้งสองสายให้เชื่อมโยงเข้าหากัน

จากแนวทางดังกล่าว ท่านจึงมีวิธีการในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่ว่า วิธีการศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงทำได้ ๒ วิธี คือ

วิธีที่ ๑ พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา คือใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้ง และนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา วิธีนี้ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัย และมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น

06. □□□□

วิธีที่ ๒ ธรรมวิทยา (Dhammology) หมายถึง การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ คือ ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้ง และนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้ เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาเติมเต็มให้กับศาสตร์เหล่านั้น ย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์

ท่านได้ขยายความคำว่า "ประยุกต์" หมายถึง ปรับใช้ประโยชน์ ดังนั้น วิธีบูรณาการแบบนี้จึงเป็นการศึกษาแบบธรรมประยุกต์ ซึ่งหมายถึงการปรับใช้ธรรมให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยศาสตร์สมัยใหม่เป็นสะพาน วิธีการนอกจากจะทำให้ธรรมอกาลิโกคือไม่ล้าสมัย เพราะสามารถปรับเข้ากับวิถีแห่งชีวิตของทุกคนทุกยุคทุกสมัย แล้วยังจะเป็นการช่วยนำศีลธรรมกลับมาสู่โลกนี้อีกด้วย

> "ธรรมประยุกต์จะให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต เนื่องจากธรรมเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมของชีวิต ธรรมจึงไม่ใช่เรื่องไกลตัวแต่อย่างใด ผู้ที่นำธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตอย่างสม่ำเสมอย่อมเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ประโยชน์นั่นแหละจะทำให้รักษาพระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมตลอดไป พระพุทธศาสนาจะอยู่รอดในสังคมใด ก็ต้องปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น ในทำนองเดียวกัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะอยู่รอดในสังคมโลกด้วยการปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ความเป็นเลิศนี้จะเกิดไม่ได้ ถ้าไม่มีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ การดำเนินการในลักษณะนี้ย่อมถือว่าสอดรับกับปรัชญามหาวิทยาลัยที่ว่าจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม"[19]

จากแนวทางการนำเสนอแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับวิธีการในการประยุกต์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) นั้น สามารถสร้างแผนภูมิเพื่ออธิบายให้เห็นถึงการเชื่อมโยงวิธีการ กระบวนการและเป้าหมายในการประยุกต์บูรณาการดังนี้

---

[19] พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, อ้างแล้ว, หน้า ๕๙.

06. □□□□

วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่
ตามกรอบของพระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.

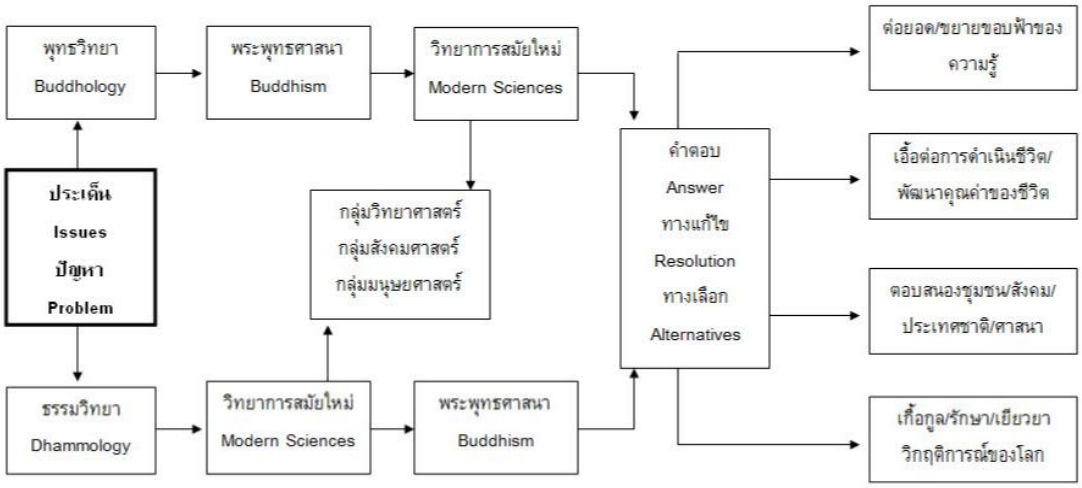

จากแผนภูมิดังกล่าวนั้น วิธีการสร้างตัวแบบในการบูรณาการเช่นนี้จัดได้ว่าเป็น **"พระพรหมบัณฑิตวิธี"** หรือใช้ภาษาอังกฤษว่า **"Brahmapundit's Method"** คุณค่าและผลประโยชน์ที่จะได้รับตามมาจากวิธีวิทยาทั้งสองนั้น คือ จะทำให้วงวิชาการ นักคิด และนักปฏิบัติทั้งหลายได้คำตอบที่สอดรับกับสมัย ได้แนวทางในการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ และได้ทางเลือกในแนวคิด และการปฏิบัติที่ควรจะเป็นต่อสถานการณ์ต่างๆ ดังรายละเอียดด้านล่าง คือ

(๑) **วิธีการบูรณาการแบบพุทธวิทยา** (Buddhology) ซึ่งเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่างๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ หลังจากนั้น จึงนำพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการอธิบาย ขั้นตอนต่อไปจึงเข้าสู่กระบวนการของการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม โดยมีเจตนารมณ์เพื่ออธิบายสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาทันสมัย มีเหตุผล และสอดรับกับวิถีความเป็นไปของชีวิตและสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้ มิได้เจตนาที่จะก่อให้เกิดสัทธรรมปฏิบัติ หรือทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียจุดยืนของตัวเอง

(๒) **วิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา** (Dhammology) วิธีการนี้มีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกันกับวิธีการของ (๑) การบูรณาการจะเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่างๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ ขั้นตอนต่อไปคือการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็น

06. □□□□

ตัวตั้ง แต่จุดเด่นในวิธีการที่ ๒ คือ การนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมมาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ ตีความ อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่างๆ

รูปแบบที่เหมาะสมต่อการใช้งานในสถานการณ์ต่างๆ (๒) เอื้อต่อการพัฒนาวิธีคิด และการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนต่างๆ ที่มุ่งหวังที่จะได้มุมมองและแนวทางไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ (๓) ตอบสนองครอบครัว ชุมชน และสังคมเพื่อแก้โจทย์ในการปฏิบัติ แก้ไขวิกฤติการณ์ และเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้เกิดสันติสุข (๔) เกื้อกูล และเสริมสร้างสันติสุขทั้งมิติการเยียวยา และช่วยเหลือโลกให้เกิดสันติสุข และสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งในการศึกษาตามกรอบของการบูรณาการนั้น นิสิต และอาจารย์ทั่วไปมักจะเกิดความสับสน และบางครั้งเกิดข้อถกเถียงว่า หากศึกษาภายใต้กรอบของวิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ มักจะมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างอาจารย์กับอาจารย์ หรือแม้กระทั่งอาจารย์กับนิสิตในประเด็นของการ "จัดวาง" แนวคิดและทฤษฎีที่ว่าด้วยวิทยาการสมัยใหม่ในสาขาต่างๆ บางครั้งได้รับการจัดวางในบทที่ ๒ และบางครั้งให้มีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาไว้ในบทที่ ๒ แล้วนำแนวคิดและทฤษฎีวิทยาการสมัยใหม่ไปอยู่ในบทที่ ๓

คำถามมีว่า "ข้อเท็จจริงในประเด็นนี้ควรได้รับการอธิบายอย่างไร ? จึงจะสอดรับกับความเป็นจริงในการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่" คำตอบนั้นชัดเจนภายใต้กรอบของ "พระพรหมบัณฑิตวิธี" หรือ "Brahmapundit's Method" กล่าวคือ

(๑) หากเป็นการศึกษาตามวิธีบูรณาการแบบพุทธวิทยา (Buddhology) พระพุทธศาสนาต้องเป็นฐาน หรือเป็นหลัก แล้วนำวิทยาการสมัยใหม่มาสนับสนุนหรืออธิบายเสริมเพื่อให้มิติทางพระพุทธศาสนาง่ายต่อการทำความเข้าใจ และสมสมัยมากยิ่งขึ้นนั้น บทที่ ๒ จึงควรเป็นหลักการตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และบทที่ ๓ เป็นแนวคิดและทฤษฎีของวิทยาการสมัยใหม่

(๒) หากเป็นการศึกษาตามวิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา (Dhammology) นั้น บทที่ ๒ ควรเป็นแนวคิดและทฤษฎีของวิทยาการสมัยใหม่ โดยศึกษาอย่างรอบด้านอันจะเอื้อต่อการนำแนวคิดดังกล่าวเป็นกรอบในการดึงองค์ความรู้จากพระพุทธศาสนามา ซึ่งเป็นบทที่ ๓ เป็นฐานในการอธิบายเสริม ประยุกต์ใช้ ตีความ วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ เพื่อให้

06. □□□□

องค์ความรู้ของตะวันตกมีความสมบูรณ์และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และบทที่ ๔ เป็นการบูรณาการและนำไปออกแบบเป็นรูปแบบ หรือชุดความรู้เพื่อตอบประเด็น หรือปัญหาการวิจัยต่อไป

พุทธสหวิทยาการ: วิธีศึกษาสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่

สหวิทยาการ (Interdisciplinary) หมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหา ความรู้ การจัดหลักสูตรที่นำเอาวิธีการ และเนื้อหาจากศาสตร์ต่างๆ มากกว่า ๑ สาขามาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง[20] ในขณะที่นักวิชาการรัฐศาสตร์บางท่านมองว่า "สหวิทยาการมิได้หมายถึง "นัก" อะไรสักคนที่ต้องรอบรู้ทุกอย่างจนแตกฉาน สหวิทยาการมิได้หมายถึง "นัก" หลายๆ คนมานั่งล้อมวงพิเคราะห์ วิจารณ์ประเด็นปัญหาการเมืองเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน สหวิทยาการ หมายถึง การที่นัก "สังคมศาสตร์" และท่านเข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาทางสังคมการเมืองอันประกอบด้วยมิติต่าง ๆ ที่หลากหลาย รวมถึงเข้าใจถึงข้อจำกัดแห่งแขนงวิชาของตนเองพร้อมกันไปด้วย ดังนั้น สหวิทยาการจึงมิได้หมายถึงตัววิชาที่ใช้ในการศึกษา หากหมายถึง ทัศนคติ (Attitude) หรือสภาวะจิต (State of Mind) ของผู้ศึกษาต่อประเด็นปัญหาของมนุษย์ในสังคมการเมือง[21]

แนวคิดแบบสหวิทยาการ มีลักษณะตรงกันข้ามกับแนวคิดที่แบ่งเนื้อหาความรู้ออกเป็นสาขาวิชา คือ ไม่เน้นการเรียงลำดับเนื้อหา แต่เน้นการเชื่อมโยงเนื้อหา ลอตัน ได้กล่าวถึงจุดอ่อนของการเรียนรู้แบบเดิมว่า แต่ละสาขาวิชาจะถามคำถามคนละอย่าง นั่นคือ มุ่งสนใจ หรือแสวงหาคำตอบในเรื่องที่แตกต่างกันไป แต่ละสาขามีกรอบอ้างอิง และถ้อยคำที่ใช้แตกต่างกัน[22] ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ และผลลัพธ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของสาขาด้วย ซึ่งแรงจูงใจที่ให้มีการแยกแบ่งแยกเป็นสาขาวิชานั้น ส่วนหนึ่งมาจากแนวคิดที่ว่า การแยกเป็นสาขาช่วยให้การเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะโครงสร้างความรู้ในแต่ละสาขาช่วยเอื้อต่อการเรียนรู้ในสาขานั้น[23] และการตัดสินใจของผู้เรียน

---

[20] Heidi Hayes Jacobs, Interdisciplinary Curriculum: Design Implementation (New York: Association for Supervision and Curriculum Development, 1989), p.12-13.

[21] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **การเมืองของมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

[22] D.Lawton, Class, Culture, and Curriculum (Boston: Routledge and Kegan Palul, 1975).

[23] J. Bruner, Toward a Theory of Instruction (Cambridge: Belknap Press, 1975).

ที่แบ่งความรู้ออกเป็นสาขา อาจอ้างอิงกลับไปถึงสมัยอริสโตเติ้ล ซึ่งเขาเชื่อว่าความรู้ควรแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน หรือสาขา คือ ด้านการผลิต ด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติ"[24]

มิทส์ (Meeth)[25] กล่าวว่า จุดเน้นของสหวิทยาการอยู่ที่การเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน สหวิทยาการเป็นแนวคิดที่เน้นส่วนรวม (Holistic Approach) ซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมของตะวันตกที่รับมาจากแนวคิดเชิงอุดมคติของเพลโตที่ว่า ความมีเอกภาพนั้นดีที่สุดในทุกสิ่งทุกอย่าง สหวิทยาการเป็นแนวคิดใหม่ที่นำเอาหัวข้อ เรื่อง หรือปัญหาที่ได้จากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรามาเป็นจุดเน้นในการเรียนการสอน และผลลัพธ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของสาขาด้วย

ตัวแบบที่สำคัญประการหนึ่งในการศึกษาแบบสหวิทยาการนั้น ราวิทซ์ และพินน์ จึงชี้ให้เห็นถึงลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต้องมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน และครอบคลุมในเรื่องของประวัติศาสตร์ และในขณะเดียวกันก็ต้องโยงไปถึงวิชาอื่นๆ ด้วย

> "... แม้ว่าการจดจำวันที่ ข้อเท็จจริง หรือการระบุเรื่องราวของสงคราม ตลอดจนตัวผู้นำทางการเมืองได้ จะเป็นสิ่งจำเป็นในแง่ของประวัติศาสตร์ แต่วิชาประวัติศาสตร์ก็ควรครอบคลุมถึงความเป็นมาของแนวคิด พัฒนาการด้านวัฒนธรรม ความเคลื่อนไหวของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตอดจนวิวัฒนาการของวัฒนธรรมต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลต่างเชื้อชาติศาสนา รวมทั้งความเชื่อต่างๆ...[26]

จากเหตุผล และความจำเป็นในลักษณะดังกล่าว จึงนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เพื่อตอบโจทย์ใน ๒ ประเด็นใหญ่ คือ

(๑) **ความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับชีวิตจริง** จากการศึกษาพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่พบว่าวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการศึกษาและเรียนรู้ไม่สอดรับกับชีวิตจริงนอกห้องเรียน และมิได้สัมพันธ์กับการ

---

[24] P.H. Hirst and P.S. Peters, The Curriculum," In Conaicting Conceptions of Curriculum, Edited by E. Eisner and E. Valllance (Berkeley: Mccutchen, 1074)

[25] L.R. Meeth, 'Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience," Change 10, 1978 : 6-9. .

[26] D. Ravithch and C.Finn, "Humanities: A Truly Challenging Course of Study," In the Great School Debate, Edited by B. Gross and R. Gross (New York: Simon and Schuster, 1985), p.206.

นำองค์ความรู้ไปใช้กับชีวิตจริงในแต่ละวัน อีกทั้งขอบเขตของรายวิชาทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสแสวงหาความรู้อย่างลึกซึ้งในวิชาใดวิชาหนึ่ง

(๒) ปฏิกิริยาตอบสนองของสังคมต่อการจัดหลักสูตรแบบแยกย่อย บัดนี้เป็นที่ตระหนักว่า เราไม่สามารถสอนคนให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และคาดหวังด้วยว่าเขาจะสามารถทำงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับหลายๆ ด้านได้อย่างดี โดยพื้นฐานแล้ว โลกเราเป็นสังคมที่เน้นความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน แต่ขณะนี้สถานการณ์กำลังหมุนเปลี่ยนไปสู่จุดสมดุลยิ่งขึ้น เพื่อที่จะทำให้ดึงเอาความรู้จากหลายสาขาวิชามาใช้ให้เหมาะสมกับสาขาเฉพาะของเราได้ แนวโน้มใหม่ของการเรียนรู้ในตามแนวทางของสหวิทยาการจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการยุทธวิธีต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนทั้งหมด แล้วนำไปใช้ในชีวิตจริงของเขาได้

จากแง่มุม และคำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนา และต่อยอดองค์ความรู้แบบสหวิทยาการข้างต้นนั้น ทำให้เราพบว่า ตัวแปรสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่สามารถพัฒนาขยายขอบเขต และต่อยอดองค์ความรู้ให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น คือ การศึกษาและเรียนรู้ภายใต้ที่เรียกว่า **"พุทธสหวิทยาการ"** ซึ่งหมายถึง "การนำเอาหลักการของเนื้อหา และวิธีการเกี่ยวกับการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาไปวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ ประยุกต์ บูรณาการ และสังเคราะห์ร่วมกับวิทยาการหรือศาสตร์อื่นๆ มากกว่า ๒ สาขา เพื่อศึกษาประเด็น ปัญหาการวิจัย และวิกฤติการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ได้คำตอบ หรือทางเลือกในการจัดการกับสภาพปัญหาอย่างรอบด้าน และสมสมัยมากยิ่งขึ้น"

การศึกษาและเรียนรู้แบบ **"พุทธสหวิทยาการ"** จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนา และทำงานควบคู่กับวิทยาการและศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่าง ๆ ที่ครอบคลุมทั้งมิติของวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อเป็นการปิดช่องโหว่ในการออกแบบเครื่องมือสำหรับต่อปัญหา หรือจัดการกับวิกฤติการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปิดช่องมิให้เกิดช่องวางในการแสวงหาความรู้อย่างสมบูรณ์และเป็นระบบ ดังที่ไลออนเนล เอลวิน นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้กล่าวอุปมาอุปมัยเพื่อให้เห็นถึงแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นต่อการเรียนรู้แบบสหวิทยาการอย่างไม่ถูกต้องว่า "เมื่อเราออกไปเดินเล่นข้างนอก เราจะไม่มีวันเห็นดอกไม้อยู่ได้เพียงชนิดเดียวเป็นระยะเวลา ๔๕ นาที แล้วอีก ๔๕ นาทีถัดไปก็พบเห็นแต่สัตว์เพียงชนิดเดียว"[27]

[27] L. Elvin, The Place of Common Sense in Educational Thought (London: Unwin Educational Books, 1977).

จากการตั้งข้อสังเกตของไลออนเนล เอลวินทำให้เราพบประเด็นที่สอดรับกับหลักการ "ปฏิจจสมุปบาท" ที่ว่า วิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และสอดรับกับหลักการ "อิทัปปัจจยตา" ไม่มีวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใดที่จะสามารถดำรงตนอยู่เพียงลำพังโดยมิได้เข้าไปเชื่อมโยงกับวิทยาการหรือศาสตร์อื่นๆ ได้ การศึกษาแบบพุทธสหวิทยาการจะเป็นการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาเข้ากับสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวม (Holistic Approach) ในทุกมิติตามความมุ่งหมายของเพลโตที่ว่า "ความมีเอกภาพนั้นดีที่สุดในทุกสิ่งทุกอย่าง" และเป็นการปิดช่องโหว่ที่อริสโตเติลได้พยายามแบ่งแยกความรู้ออกเป็น ๓ ด้าน หรือสาขา คือ ด้านการผลิต ด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติ ดังนั้น เราจึงสามารถอธิบายการศึกษาแบบ "พุทธสหวิทยาการ" ภายใต้แผนภูมิดังนี้

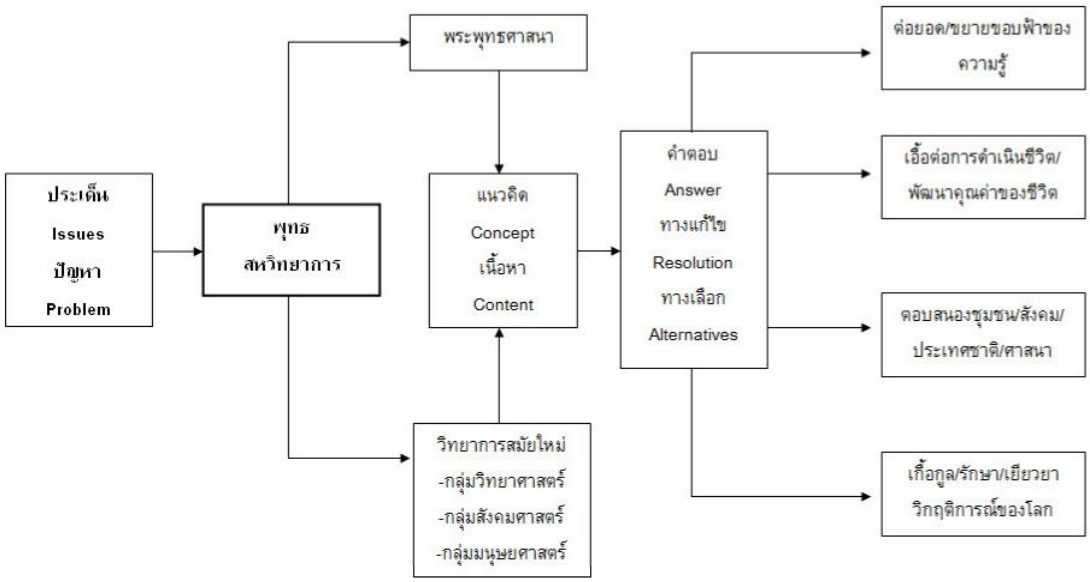

จากแผนภูมิดังกล่าว ทำให้พบประเด็นการศึกษาแบบ **"พุทธสหวิทยาการ"** ที่เป็นการศึกษาโดยนำเอาวิธีการ และเนื้อหาจากวิทยาการศาสตร์ต่างๆ มากกว่า ๑ สาขา ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ ที่ประกอบด้วย ๓ ศาสตร์หลัก คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีกระบวนการและขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

(๑) การเลือกหัวข้อที่เป็นศูนย์กลางของการศึกษา ผู้ศึกษาต้องเริ่มต้นด้วยการเลือกหัวข้อเหตุการณ์ หรือประเด็นที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาทางการวิจัย หรือเป็นวิกฤติการณ์ต่างๆ ซึ่งมี

ความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบ อันจะเอื้อต่อการนำไปเป็นแบบจำลองใช้งาน หรือประยุกต์ใช้ให้สอดรับกับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต ชุมชน องค์กร และสังคม

(๒) การกำหนดกรอบทำงานร่วมกันระหว่างพระพุทธศาสนาและวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่างๆ แบบเป็นเอกภาพ โดยกระบวนการในการศึกษาจะเป็นการถอดจุดเด่นเป็นทั้งแนวคิด (Concept) เนื้อหา (Content) บริบทต่างๆ (Context) หลักปฏิบัติ (Practical) วิธีการ (Means) และเครื่องมือ (Tools) ของพระพุทธศาสนาและวิทยาการต่างๆ มาเป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบ อีกทั้งสร้างทางเลือกออกเป็นฉากทัศน์ (Scenario) ต่างๆ ให้สอดรับกับสถานการณ์และความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละสภาพปัญหาและวิกฤติการณ์

(๓) การจัดกลุ่มชุดข้อมูลของแต่ละชุดนั้นจำเป็นต้องใช้กระบวนการวิเคราะห์ฉากทัศน์ (Scenario Analysis) ให้สอดรับกับการใช้งานจริงในแต่ละบริบท กล่าวคือ การจัดแบ่งผลผลิต (Outcome) แต่ละชุดให้สอดรับกับความมุ่งหวังที่ผู้ศึกษาคาดหวังจะได้รับใน ๓ ประเด็นใหญ่ ๑) การนำชุดความรู้ไปใช้ให้สอดรับกับประเด็นของการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ หรือเอื้อต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม จิต และปัญญาเพื่อให้การดำรงชีวิตมีความสุขมากยิ่งขึ้น ๒) การนำชุดความรู้ไปใช้กับการพัฒนาสังคม ทั้งในมิติของการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อให้กลุ่มชนต่างๆ ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมากยิ่งขึ้น ๓) การนำชุดความรู้ไปพัฒนาแง่มุมทางวิทยาศาสตร์ ทั้งมิติของฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ และชีววิทยาอันเป็นการดูแลรักษาโลกที่มนุษย์อยู่อาศัยด้วย

จากวิธีการศึกษาแบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ดังที่เป็นการศึกษาโดยนำเอาวิธีการ เครื่องมือ แนวคิด บริบทและเนื้อหาจากพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งดังที่กล่าวข้างต้นนั้น สามารถนำไปออกแบบเป็น **"รูปแบบเชิงมโนทัศน์ของการเรียนรู้แบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่"** ได้ดังต่อไปนี้

06. □□□□

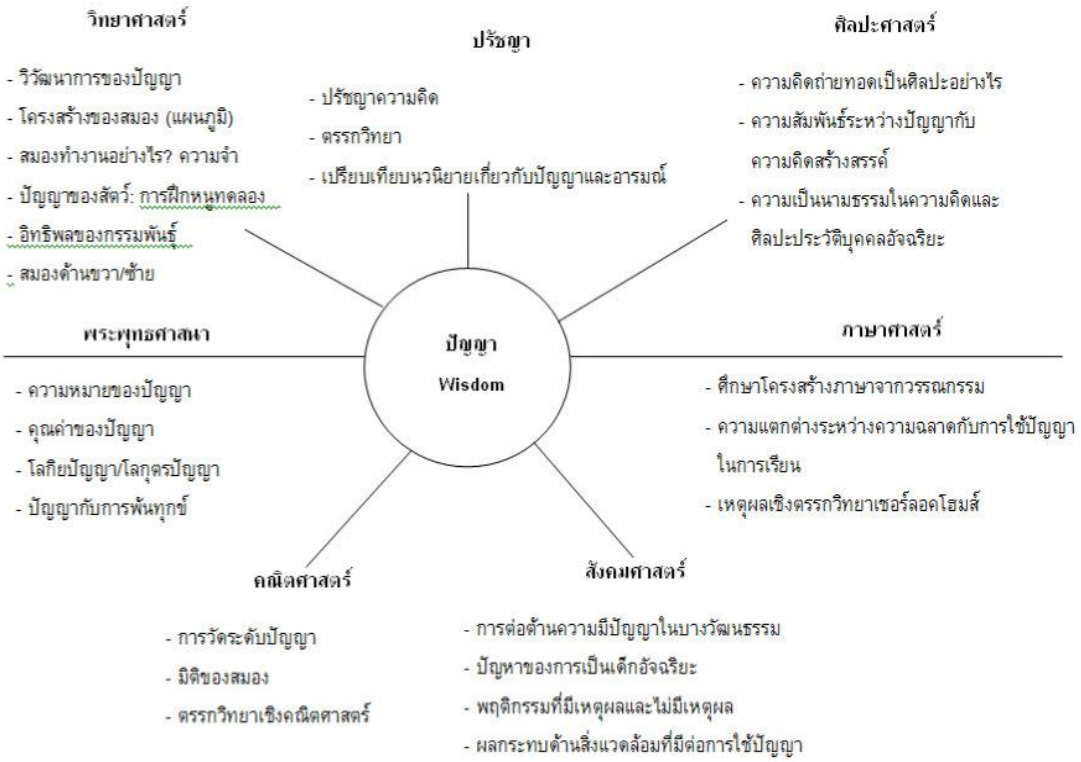

จากแผนภูมิดังกล่าว ทำให้พบประเด็นการศึกษาแบบ **"พุทธสหวิทยาการ"** ที่เป็นการศึกษาโดยนำเอาวิธีการ และเนื้อหาจากวิทยาการศาสตร์ต่างๆ มากกว่า ๑ สาขา ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ ที่ประกอบด้วย ๓ ศาสตร์หลัก คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีกระบวนการและขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

(๑) การเลือกหัวข้อที่เป็นศูนย์กลางของการศึกษา ผู้ศึกษาต้องเริ่มต้นด้วยการเลือกหัวข้อเหตุการณ์ หรือประเด็นที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาทางการวิจัย หรือเป็นวิกฤติการณ์ต่างๆ ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบ อันจะเอื้อต่อการนำไปเป็นแบบจำลองใช้งาน หรือประยุกต์ใช้ให้สอดรับกับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต ชุมชน องค์กร และสังคม

(๒) การกำหนดกรอบทำงานร่วมกันระหว่างพระพุทธศาสนาและวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่างๆ แบบเป็นเอกภาพ โดยกระบวนการในการศึกษาจะเป็นการถอดจุดเด่นที่เป็นทั้งแนวคิด (Concept) เนื้อหา (Content) บริบทต่างๆ (Context) หลักปฏิบัติ (Practical) วิธีการ

06. □□□□

(Means) และเครื่องมือ (Tools) ของพระพุทธศาสนาและวิทยาการต่างๆ มาเป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบ อีกทั้งสร้างทางเลือกออกเป็นฉากทัศน์ (Scenario) ต่างๆ ให้สอดรับกับสถานการณ์และความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละสภาพปัญหาและวิกฤติการณ์

(๓) การจัดกลุ่มชุดข้อมูลของแต่ละชุดนั้นจำเป็นต้องใช้กระบวนการวิเคราะห์ฉากทัศน์ (Scenario Analysis) **ให้สอดรับกับการใช้งานจริงในแต่ละบริบท** กล่าวคือ การจัดแบ่งผลผลิต (Outcome) แต่ละชุดให้สอดรับกับความมุ่งหวังที่ผู้ศึกษาคาดหวังจะได้รับใน ๓ ประเด็นใหญ่ ๑) การนำชุดความรู้ไปใช้ให้สอดรับกับประเด็นของการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ หรือเอื้อต่อการพัฒนากาย พฤติกรรม จิต และปัญญาเพื่อให้การดำรงชีวิตมีความสุขมากยิ่งขึ้น ๒) การนำชุดความรู้ไปใช้กับการพัฒนาสังคม ทั้งในมิติของการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อให้กลุ่มชนต่างๆ ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมากยิ่งขึ้น ๓) การนำชุดความรู้ไปพัฒนาแง่มุมทางวิทยาศาสตร์ ทั้งมิติของฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ และชีววิทยาอันเป็นการดูแลรักษาโลกที่มนุษย์อยู่อาศัยด้วย

จากวิธีการศึกษาแบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ดังที่เป็นการศึกษาโดยนำเอาวิธีการ เครื่องมือ แนวคิด บริบทและเนื้อหาจากพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งดังที่กล่าวข้างต้นนั้น สามารถนำไปออกแบบเป็น **"รูปแบบเชิงมโนทัศน์ของการเรียนรู้แบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่"** ได้ดังต่อไปนี้

จากผังมโนทัศน์เกี่ยวกับ "รูปแบบเชิงมโนทัศน์ของการเรียนรู้แบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่" ข้างบนนั้น ถือได้ว่าเป็น "ตัวแบบ" ที่ผู้เขียนได้ออกแบบขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษารูปแบบ "พุทธสหวิทยาการ" ซึ่งเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่ง นอกเหนือจากวิธีการศึกษาแบบ "พุทธบูรณาการ" ดังที่พระพรหมบัณฑิตที่ได้นำเสนอไว้ในข้างต้น เพื่อเป็นกรอบในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่สาขาต่างๆ ทั้งในมิติของวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า "การกำหนดประเด็น ปัญหา และสถานการณ์" เป็นตัวแปรสำคัญในการใช้การศึกษาแบบพุทธสหวิทยาการเป็นกรอบการศึกษาเพื่อสร้างทางเลือกในการจัดการ

06. □□□□

แก้ไข และหาคำตอบใหม่ๆ ซึ่งตัวแบบจำลองที่นำเสนอนั้น ผู้เขียนได้ใช้คำว่า "ปัญญา" เป็นแนวทางในการศึกษา เพราะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ใช้คำนี้เป็น "พุทธศาสนสุภาษิตประจำมหาวิทยาลัย" ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต" ซึ่งแปลว่า "ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก" ดังนั้น การที่จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจปัญญาในมิติต่างๆ อย่างรอบด้าน จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยวิทยาการต่างๆ เข้ามาช่วยศึกษา และวิเคราะห์ ผลดีของการนำวิทยาการต่างๆ มาทำงานร่วมกันแบบ "พุทธสหวิทยาการ" จะทำให้เราได้เห็นคุณค่าของปัญญาทั้งมิติที่เป็นรูปธรรม และเป็นนามธรรม อีกทั้งทำให้เรียนรู้และเข้าใจมิติในการพัฒนาปัญญาตั้งแต่ระดับฐานราก หรือระดับโลกิยะไปจนถึงความเติบโตของปัญญาในระดับโลกุตตระ จะเห็นว่าการศึกษาในมิติของวิทยาการสมัยใหม่จะทำให้เราเข้าใจปัญญาเชิงรูปธรรมในแง่ของการวัดค่าได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่พระพุทธศาสนาทำให้เราได้เห็นถึงคุณค่าภายในของปัญญาในมิติของการคิดแบบอริยสัจ และโยนิโสมนสิการ

บทสรุป

จากการศึกษาในเบื้องต้นนั้น ผู้เขียนได้นำเสนอแง่มุมเกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของคำว่า **"วิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่"** หมายถึง ความรู้ สาขาวิชา หรือสาขาความรู้ต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ศาสตร์ใหญ่ คือ

(๑) **วิทยาศาสตร์** (Natural Science) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ เช่น ชีววิทยา เคมี ฟิสิกส์ และดาราศาสตร์

(๒) **สังคมศาสตร์** (Social Science) มุ่งศึกษาพฤติกรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือปรากฏการณ์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เช่น สังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และ

(๓) **มนุษยศาสตร์** (Humanities Science) ศึกษาปรากฏการณ์ของมนุษย์ในส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคล ในเรื่องของคุณค่า ความงาม ความสุนทรียะ การใช้เหตุผล เช่น ภาษา วรรณกรรม ศิลปะ และดนตรี

รูปแบบในการศึกษาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ (Buddhism and Modern Sciences) นั้น ใช้วิธีการศึกษาใน ๒ รูปแบบ คือ แบบบูรณาการ และแบบสหวิทยาการดังที่ปรากฏในขอบเขตของการศึกษาวิชานี้ ถึงกระนั้น การที่จะทำให้เข้าใจวิธีการศึกษาทั้ง ๒ แบบ ได้อย่างชัดเจน

และครอบคลุม ผู้เขียนจึงดำเนินการศึกษา ๒ รูปแบบดังกล่าวจากนักคิดสำคัญที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ และออกแบบเพิ่มเติมอีก ๑ ชุดวิธี ดังนี้

(๑) ใช้วิธีการแบบพุทธบูรณาการ ตามวิธีการของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) หรือเรียกภาษาอังกฤษว่า "Brahmapundit's Method" โดยมีวิธีการในการศึกษา ๒ วิธีย่อย คือ **๑) วิธีการบูรณาการแบบพุทธวิทยา** (Buddhology) เป็นการนำพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการอธิบาย แล้วนำวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม โดยมีเจตนารมณ์เพื่ออธิบายสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาทันสมัย และสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น **๒) วิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา** (Dhammology) โดยการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นตัวตั้ง แล้วนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ ตีความ อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่างๆ

(๒) ใช้วิธีการศึกษาแบบพุทธสหวิทยาการ ผู้เขียนได้ออกแบบ **"พุทธสหวิทยาการ"** ซึ่งเป็นการศึกษาโดยนำเอาวิธีการ และเนื้อหาจากวิทยาการศาสตร์ต่างๆ มากกว่า ๑ สาขา ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์ต่างๆ ที่ประกอบด้วย ๓ ศาสตร์หลัก คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยได้นำเสนอตัวแบบการศึกษาว่าด้วย **"รูปแบบเชิงมโนทัศน์ของการเรียนรู้แบบสหวิทยาการระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่"** ซึ่งเป็นการแสวงหา และกำหนดประเด็น ปัญหา และเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นมา แล้วนำองค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นของวิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ มาเป็นเครื่องมือในการหาคำตอบ และสร้างฉากทัศน์ (Scenario) ใหม่ๆ เพื่อให้สอดรับกับการตอบคำถาม หรือจัดการกับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์และโลกกำลังเผชิญหน้าอยู่

ถึงกระนั้น คำว่า "วิทยาการหรือศาสตร์" สอดรับกับคำว่า "โลก" ในพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ พระพุทธเจ้าได้ทรงได้รับการยกย่องในบทพุทธคุณ ว่า "โลกวิทู" (Knower of the Worlds) ซึ่งหมายความว่า "พระองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก" การรู้แจ้งโลกของพระองค์นั้นหมายถึง ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมดาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอัธยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ก็เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมดาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้พระองค์เป็นอิสระ พ้นจากการครอบงำแห่งคติธรรมดานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังมาอยู่ในกระแสโลกได้

06. □□□□

จะเห็นว่า การรู้แจ้งโลกของพระองค์เป็นการรู้แจ้งโลกทั้งภายในและภายนอก โดยเริ่มต้นพระองค์ทรงเรียนรู้และเข้าใจทั้ง ๑๘ ศาสตร์ และหลังจากนั้น พระองค์ทรงเรียนรู้และเข้าใจ "พุทธศาสตร์" การเรียนรู้และเข้าใจทั้งวิทยาการ หรือศาสตร์ทั้ง ๒ ประเด็นนั้น ส่งผลให้พระองค์ได้ทรงได้รับการเรียกขานว่า "โลกวิทู" อันเป็นการเรียนรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ

(๑) โอกาสโลก โลกอันกำหนดด้วยโอกาส โลกอันมีในอวกาศ หรือจักรวาล

(๒) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ และ

(๓) สังขารโลก โลกคือสังขาร อันได้แก่สภาวธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย

และหากจะนำโลกทั้ง ๓ นี้ไปเปรียบเทียบกับวิทยาการหรือศาสตร์ที่เป็นหลักทั้ง ๓ นั้น จะพบว่า โอกาสโลกเปรียบได้กับวิทยาศาสตร์ที่เน้นศึกษาธรรมชาติ โลก และจักรวาล สัตว์โลกเปรียบได้กับสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับมนุษย์ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ร่วมกันในฐานะเป็นสัตว์สังคม (Social Animal) สังขารโลกเปรียบได้กับมนุษยศาสตร์ที่เน้นคุณค่าภายในที่สัมพันธ์กับการตัดสินคุณค่าที่ว่าด้วยความดี ความงาม และความสุข

ดังนั้น กรอบในการศึกษาวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่ในสาขาอื่นๆ นั้น ควรจะต้องกำหนดเป็นกรอบให้สอดรับกับวิทยาการสมัยใหม่ดังนี้

(๑) วิทยาศาสตร์ หรือโอกาสโลก จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นมิติทางธรรมชาติ ซึ่งประเด็นที่จะนำเสนอในครั้งนี้ประกอบด้วยพระพุทธศาสนากับจักรวาลวิทยา พระพุทธศาสนากับประเด็นราหูอมจันทร์ และพระอาทิตย์ พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมโลก และพระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรน้ำ

(๒) สังคมศาสตร์ หรือสัตว์โลก จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ซึ่งประเด็นที่จะนำเสนอประกอบด้วยพระพุทธศาสนากับสันติภาพ พระพุทธศาสนากับอภัยทาน อภัยโทษ และนิรโทษกรรม พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์การเมือง พระพุทธศาสนากับการสื่อสารทางการเมือง พระพุทธศาสนากับรัฐประศาสนศาสตร์ และพระพุทธศาสนากับสตรี

(๓) มนุษยศาสตร์ หรือสังขารโลก จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าภายในที่สัมพันธ์กับการตัดสินคุณค่าที่ว่าด้วยความดี ความงาม และความสุข ซึ่งประเด็นที่จะนำเสนอประกอบด้วยพระพุทธศาสนากับการฆ่าตัวตาย พระพุทธศาสนากับศิลปกรรม และพระพุทธศาสนากับสุขภาวะแบบองค์รวม

06. □□□□

การศึกษาพระพุทธศาสนากับวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยดังกล่าวนั้น มิได้มีนัยที่มุ่งเน้นไปที่ประเด็นที่เป็น "แนวคิด" (Concept) ของแต่ละวิทยาการ หรือศาสตร์เท่านั้น หากแต่ควรจะครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับแนวคิด (Concept) วิธีการ (Means) ปัญหา (Problems) สถานการณ์ (Situations) บทเรียน (Lesson Learned) กรณีศึกษา (Case Studies) และเครื่องมือ (Tools) ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ ฉะนั้น การศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ควรมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาได้ตัวแบบเพื่อที่จะได้เข้าใจและเรียนรู้แง่มุมต่างๆ อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลต่อการนำไปสร้างฉากทัศน์ (Scenario) ที่เอื้อต่อการเปิดพื้นที่ขอบความรู้ และสร้างคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มีภูมิคุ้มกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไป.

เอกสารอ้างอิง

คู่มือการศึกษาหลักสูตรระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง ๒๕๕๑). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **การเมืองของมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า ๒๕๒๘

พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

รัตนะ บัวสนธ์, **ปรัชญาวิจัย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖

L.R. Meeth, 'Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience," Change 10, 1978.

D.Lawton, Class, Culture, and Curriculum. Boston: Routledge and Kegan Palul, 1975.

D. Ravithch and C.Finn, "Humanities: A Truly Challenging Course of Study," In the Great School Debate, Edited by B. Gross and R. Gross (New York: Simon and Schuster, 1985.

Heidi Hayes Jacobs, Interdisciplinary Curriculum: Design Implementation (New York: Association for Supervision and Curriculum Development, 1989.

J. Bruner, Toward a Theory of Instruction (Cambridge: Belknap Press, 1975.

L.R. Meeth, 'Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience," Change .

L. Elvin, The Place of Common Sense in Educational Thought (London: Unwin Educational Books, 1977.

P.H. Hirst and P.S. Peters, The Curriculum," In Conflicting Conceptions of Curriculum, Edited by E. Eisner and E. Valllance. Berkeley: Mccutchen, 1074.

เว็บไซต์

กาญจนา นาคสกุล, **คลังความรู้** ใน www.royin.go.th2th/knowledge/detail.pnp?ID=56 เข้าถึง เมื่อ ๔ มีนาคม ๒๕๕๗.